

Al fin y al cabo, en su poco conocido trabajo *Geografía y Pedagogía en España a principios del siglo XX* (Lorca, Instituto Express, junio de 1976, pp. 17-20) el mencionado geógrafo señalaba: «También podría decirse —en todo caso es una hipótesis que convendría estudiar— que el contacto de la Geografía con la Pedagogía obligó a los geógrafos a insistir excesivamente en un camino que situaba el trabajo de campo, la observación directa, en el centro del método geográfico» (p. 20). Cuestión ésta cuyo esclarecimiento es de suma importancia, puesto que, tal y como intuía el propio H. Capel en el artículo aludido, nos permitiría comprender la génesis del sempiterno empirismo que ha caracterizado a los estudios geográficos. Lo que, a su vez, nos ayudaría a «poner en su sitio», históricamente hablando, la primacía que tradicionalmente se ha concedido al estudio del «entorno» en la enseñanza de la geografía.

Alfonso Guijarro Fernández
Departamento de Educación,
Universidad de Cantabria

Peet, R i Thrift, N. (eds.) (1989), *New Models in Geography* (dos volums), Londres, Unwin and Hyman.

El 1967 Chorley i Haggett editaven *Models in Geography*, el manual clàssic, juntament amb *Explanation in Geography* de D. Harvey, d'enfocament teòretico-quantitatiu dins la geografia anglosaxona. Només dos anys més tard veia la llum *Antipode*, una revista de geografia que s'autoanomenava radical i que naixia amb un clar esperit crític envers els ales-

hores hegemònics postulats teòretico-quantitatius. Més de vint anys ens separen, doncs, d'aquestes dues fites, anys de canvis fonamentals en el món i en les ciències socials, i, no cal dir, en la mateixa geografia.

Si el llibre de Chorley i Haggett aportà una concepció de la geografia com a ciència social a la manera positivista, *New Models in Geography* pretén realitzar una tasca semblant, entenen, però, la geografia com a economia política. Així, els dos volums d'aquesta obra constitueixen una síntesi de les principals contribucions i debats de la geografia radical anglosaxona durant els darrers vint anys. La biografia dels editors ja exemplifica prou bé aquesta trajectòria. Peet, fundador i editor d'*Antipode* fins fa poc, representa les característiques clàssiques del corrent radical, en concret la progressió des dels estudis sobre les injustícies socials del capitalisme avançat, que marquen els primers anys de la revista, fins a la incorporació del marxisme com a principal marc teòric de referència. Thrift, en canvi, es mou més confortablement dins del que podríem anomenar «post-ismes», i defensa una concepció de la geografia més crítica que radical. Junts han reunit una trentena d'autors, la personalitat professional dels quals indica també una saludable barreja entre els antics i els nous corrents d'aquesta escola. La selecció d'autors resulta un clar exponent de l'evolució de la geografia radical que, com assenyala Doreen Massey al pròleg (p. ix), genera ja els seus propis marcs d'anàlisi i les seves pròpies preguntes i debats.

Cada volum consta de quatre parts, precedides d'una introducció general i d'unes introduccions específiques a cada part. La intenció dels editors és dotar ca-

dascun dels capítols d'un doble èmfasi. D'una banda, es pretén recollir les principals idees i debats dins de les diferents àrees d'investigació, mentre que, d'altra banda, es proposen les línies de recerca que semblen més suggestives de cara al futur.

La introducció general de Peet i Thrift perioditza la trajectòria d'aquests nous models en geografia en quatre etapes caracteritzades respectivament per: 1) l'emergència de la crítica radical durant la primèria dels anys setanta; 2) la consolidació del marxisme estructuralista com a discurs hegemònic durant la resta dels setanta i els primers anys de la dècada dels vuitanta; 3) la crítica a l'estructuralisme, de mitjan dels vuitanta, i 4) la deconstrucció de totes les «metanarratives» geogràfiques, emblemàtica del postmodernisme, que avui comença a impregnar ràpidament la geografia radical. Aquesta periodització, però, es fa difícil de seguir en les distintes contribucions, atès el ritme desigual de penetració de les crítiques i debats radicals en les múltiples subdisciplines de la geografia. Compareu, per exemple, el grau de sofisticació teòrica assolit pels estudis urbans, amb la feblesa de les qüestions rurals o de medi ambient.

El primer volum comença amb el bloc dedicat a «Nous models de recursos naturals i medi ambient». Aquesta és una àrea tradicionalment deficitària dins la geografia radical, i els dos capítols que se li dediquen palesen la gran tasca que encara resta per fer. Emel i Peet revisen alguns treballs recents de geògrafs on es comença a insinuar una anàlisi crítica de les relacions entre natura i societat, molt més fecunda en el cas dels riscos naturals (incromprensiblement, però, no mencionen *Uneven Development*, de Neil Smith,

una de les interpretacions marxistes més suggestives realitzades per un geògraf sobre les relacions entre natura i capitalisme). Per la seva part, O'Riordan se centra en el component polític del medi ambient, i, en particular, en la significació actual del moviment ecologista europeu. Hom nota en aquests dos capítols un èmfasi més gran en les obres que intenten vertebrar teoria i pràctica (l'ecologia política segons Blaikie i Brookfield o els diferents treballs sobre el concepte de desenvolupament sostenible), que en la reflexió teòrica estricta. La gravetat dels problemes del medi ambient justifica les propostes de caire reformista-radical (O'Riordan), amb un tarannà «d'anar per feina» poc comú en la resta dels dos volums.

El segon bloc d'aquest primer volum passa revista als «Nous models de desenvolupament desigual i canvi regional». És aquí on ja s'introdueixen plenament els debats ara característics de la geografia radical, principalment les relacions entre processos locals i canvis estructurals o, en altres paraules, la significació causal de les distintes escales geogràfiques. Per a Schoenberger, els nous models de l'economia política utilitzats en l'anàlisi regional (models de canvi tecnològic, d'organització empresarial o de mercats de treball) pateixen problemes semblants als de l'economia neoclàssica en tant que no poden capturar per si mateixos la multiplicitat de processos presents en el creixement i declivi de les regions. Neil Smith fa servir la teoria de la localització per advertir-nos dels perills del «nou empirisme», que impregna treballs com ara els de Massey. Tot i que reconeix la dificultat d'il·luminar la caixa negra situada entre teoria i pràctica, Smith afirma que moltes de les dificultats

presentes en les investigacions empíriques es podrien resoldre amb una millor caracterització del concepte d'escala geogràfica. Pel que fa a la geografia rural, Cloke hi lamenta la minsa presència de l'enfocament radical, potser perquè és on l'economia política marxista ha trobat un dels problemes més intractables, com és el de la pervivència de l'agricultura familiar. Lovering estudia la qüestió de la reestructuració (econòmica) i el seu impacte sobre les àrees locals (*localities*). Rebutja el reduccionisme de l'espai a la societat, i també les pretensions totalitzadores de qualsevol teoria, sigui positivista o marxista, però també es mostra molt crític amb el «fetitxisme espacial» inherent als nous estudis sobre *localities*. Corbridge es mou ja clarament en un terreny postmarxista per explicar els nous models del subdesenvolupament. Evita utilitzar la paraula «teoria» («narració» o «relat» semblen més adients) i proposa fer una anàlisi del poder al Tercer Món fora de l'àmbit estrictament econòmic (mode de dominació és preferible a mode de producció).

El primer volum es tanca amb el bloc dedicat a «Nous models sobre la nació, l'Estat i la política». Aquí, Cooke examina el fenomen del nacionalisme (que dedueix, però, a les nacions-estat), del qual destaca les seves arrels polítiques per sobre de les econòmiques o culturals. R. Johnston insisteix en el seu -molt crític- eclecticisme teòric -integració d'enfocaments instrumentalistes, managerialistes i pluralistes- per bastir una geografia de l'Estat. Gordon Clark ens ofereix una reinterpretació molt innovadora de les relacions entre Geografia i Dret. L'autor afirma que els marcs jurídics no són quelcom neutral, com se suposa moltes vegades, sinó construccions polítiques

molt mediatitzades pels contextos socials i espacials. Finalment, R. Fincher s'ocupa de l'Estat local i en qüestiona l'autonomia respecte de l'Estat central. Això li serveix per criticar, des d'una perspectiva força ortodoxa, els estudis que afavoreixen processos locals sobre processos generals.

El segon volum aplega les contribucions més recents dins la Geografia radical, caracteritzades, sobretot, per haver posat en dubte el marxisme com a paradigma hegemònic. A la introducció sobre «Nous models de la ciutat», Thrift ja ens adverteix que, per entendre les ciutats, cal moure's «... de les ciències socials a les humanitats, de l'anàlisi a la interpretació... (en definitiva)... de les estructures a l'acció humana» (p. 48). Tanmateix, les ciutats continuen essent punts focals de producció i de consum. Pel que fa al primer, Leitner i Sheppard critiquen la geografia urbana econòmica que dedueix la localització de la producció a partir de la demanda, i advoquen per una atenció semblant a l'oferta, sobretot a partir de la propietat i de la renda de la terra. Pratt revisa els treballs que intenten trobar punts de contacte entre relacions de classe i forma urbana. Aquí hi ha una important crítica a David Harvey, en el sentit que l'estructura espacial de les ciutats «també» contribueix a reproduir relacions de classe. El capítol de Mackenzie sobre «Dones a les ciutats» destaca el paper de l'espai urbà a augmentar la conscienciació feminista i no només entre les dones. Per acabar (compareu-lo amb Corbridge), Chatterjee mostra el seu acord amb les teories marxistes més ortodoxes per interpretar el fenomen urbà al Tercer Món.

El rebuig de l'economicisme, típic de la darrera etapa de la geografia radical,

ha fet sortir a la llum tots aquells aspectes socials abans considerats «no-problemàtics», com el gènere, l'etnicitat, la cultura o el fet local. Bowby i altres s'interessen pels processos segons els quals les relacions de gènere es construeixen no només en l'esfera de la producció sinó també en les de la família i de la comunitat. De manera semblant, Jackson proposa una recerca que identifiqi temps i espais clau per a la constitució de relacions racials. Daniels passa revista a l'evolució de la geografia cultural (que ja no té res a veure amb Sauer), i hi ha debats molt interessants entre un corrent basat en l'anomenat «Marxisme occidental» (la cultura és tan important com l'economia per a la reproducció de relacions socials, però, tanmateix, continua tenint una base material) i els corrents postmodernistes (la cultura és abans de res representació). En el darrer capítol d'aquest bloc, Duncan s'ocupa del fet local, potser el més debatut dels darrers cinc anys en la geografia humana anglosaxona d'inspiració crítica. Com Lovering al primer volum, l'autor s'inclina per la filosofia del realisme per explicar com és que el fet local marca una diferència, i distingeix entre els poders causals i els poders contingents que poden originar-se en distintes escales geogràfiques.

El darrer bloc del llibre, «Nous models de la teoria social», és, a priori, el que podria desvetllar un interès més gran. Tanmateix, com apunta Thrift a la introducció, ara per ara no hi ha cap teoria social dominant. Encara més, qualsevol teoria que pretengui adjudicar-se aquest estatus resulta immediatament sospitosa. Com a principal discurs crític dins la geografia, el marxisme especialment necessita una tasca urgent de re-teorització, punt que centra les quatre intervencions d'aquest

bloc. Urry compara el desenvolupament teòric de la sociologia i de la geografia, i destaca que la progressiva convergència entre els dominis social i espacial situa la sociologia com a disciplina més afí a la geografia. Per la seva part, Soja pensa que cal «deshistoritzar» la teoria social, incorporant-hi la dimensió espacial, tradicionalment oblidada pel marxisme. Cal, doncs, combinar els poders explicatius de geografia i d'història sense afavorir-ne cap, i evitar l'empobriment que representen l'historicisme, el determinisme espacial i totes les altres teories que reduïxen la vida social només a un aspecte d'aquesta.

L'assaig de Derek Gregory, que tanca el llibre, insisteix en el fet que la geografia humana crítica, centrada entorn de l'espacialitat, té un paper fonamental per clarificar la tensió entre les metanarratives del modernisme i el rebuig de qualsevol intent totalitzador, típic del postmodernisme. Gregory es basa en Habermas i Giddens per acabar defensant la «polifonia», que, segons ell, ha d'impregnar la teoria social contemporània (p. 379). L'única veu discordant d'aquest darrer bloc és la de D. Slater. Segons que diu, les dinàmiques causals no s'han de cercar en els fenòmens espacials sinó en els estructurals.

En definitiva, hom pot recomanar sense reserves *New Models in Geography* a tots aquells interessats en la trajectòria intel·lectual de la geografia radical anglosaxona (una expressió, per cert, que comença a quedar obsoleta). Pel que fa als aspectes formals, la majoria dels capítols són ben estructurats i escrits en un llenguatge força accessible, malgrat la novetat de moltes temàtiques i debats, sobretot del segon volum. Hom hi trobarà també una bibliografia molt extensa (no

resulta estrany veure cent referències o més en alguns capítols) que aplega l'ampli ventall d'interessos del corrent crític en geografia.

New Models in Geography presenta, però, algunes deficiències temàtiques i d'organització. Pel que fa a les primeres –malgrat la justificació dels editors–, hom hi troba a faltar algun altre capítol sobre la qüestió del medi ambient, especialment dels països subdesenvolupats, i més quan hi ha tota una tradició d'estudis radicals dins de l'àmbit de l'ecologia cultural, força ignorada aquí. Hi ha també problemes força visibles d'organització i de coordinació editorials, que palesen les dificultats que ha tingut aquest projecte. Així, alguns capítols són poc coherents entre ells (el d'Emel i Peet, per exemple), la qual cosa probablement és producte d'urgències editorials. D'altra banda, sobta trobar un capítol sobre mo-

dels matemàtics, força interessant, però que no lliga en absolut amb la filosofia del llibre, ¿o és potser un intent d'homenatge als vells models dels anys seixanta? Els editors no ens en diuen res.

Si hem de fer cas dels treballs inclosos en *New Models in Geography*, la geografia radical, crítica o entesa com a economia política, sigui com es vulgui, evidencia una gran vitalitat intel·lectual, perquè entra en l'òrbita de les ciències socials cada vegada més amb una personalitat pròpia. Només resta esperar que el projecte emancipador, al qual es fa continuament esment al llarg d'aquests dos volums, tingui un paper molt més rellevant en futures avaluacions d'aquesta recerca.

David Saurí

Departament de Geografia,
Universitat Autònoma de Barcelona